

KİTABŞÜNASLIQ

Rasim SÜLEYMANOV

*Bakı Dövlət Universiteti kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

HEYDƏR ƏLİYEV FONDUNUN QARABAĞ HƏQİQƏTLƏRİ HAQQINDA NƏŞRLƏRİNİN BEYNƏLXALQ ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Məqalədə Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında ayrı-ayrı nəşrlərin əhəmiyyəti təhlil edilir, eyni zamanda fondun fəaliyyətində beynəlxalq əməkdaşlıq məsələlərində fundamental nəşrlərin müstəqil Azərbaycanın tərəqqisində yeri araşdırılır.

Açar sözlər: Mədəni irs, soyqırım, Xocalı faciəsi, Heydər Əliyev Fondu, fundamental nəşrlər, beynəlxalq əlaqələr, Azərbaycan həqiqətləri.

Akademik Ramiz Mehdiyev “Əsl vətəndaş, böyük şəxsiyyət və qüdrətli lider haqqında bəzi düşüncələr” məqaləsində yazır: “Bu günlərdə mən “Azərbaycan – İRS” jurnalının növbəti nömrəsi ilə tanış oldum. O, bütünlüklə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə həsr edilmiş xüsusi buraxılışdır. Ona heyran qaldığımı gizlətməyəcəyəm: Jurnal həqiqətən də çox gözəl tərtib olunub, Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin müxtəlif mərhələlərini əks etdirən nadir fotosəkillər verilmişdir. Buradakı məqalələr də belə yüksək səviyyədədir. Zəngin faktiki material və gözəl ifadə tərzii birlərini son dərəcə ahəngdar şəkildə tamamlayır. “Həyat dərsi” məqaləsi diqqətimi xüsusilə cəlb etdi. Jurnalın bu nömrəsi də elə həmin məqalə ilə açılır. Həcmcə çox da böyük olmayan bu məqalədə bütün varlığını doğma xalqına xidmətə həsr edən müdrik siyasətçi və dövlət rəhbəri Heydər Əliyevin fəaliyyətinin geniş mənzərəsi dolğun və dəqiq ifadələrlə canlandırılır. Müəllif Mehriban Əliyeva yazır ki, onun həmyaşıdları Heydər Əliyevin həyat dərslərinin mahiyyətini bu gün də öyrənirlər. Onun hər bir dərsi insan ruhunun qüdrətinə, iradənin yenilməzliyinə, xarakterin gücünə, inama parlaq nümunədir, İnsanın məğlubedilməzliyinə inam dərsidir. Müəllif yazır: “XX

əsr Azərbaycan tarixinin önəmli, əlamətdar bir mərhələsi var: 60-cı illərin sonundan başlanan və XXI əsrə adlayan tarixi zaman. İlk baxışda quru statistika və faktlarla dolu, möhtəşəm, ziddiyyətli, enişli-yoxuşlu bir dövrün mənzərəsi yaranacaq. Lakin ikicə kəlmə söz tarix səhifələrini canlandırır, uğurları, itkiləri, tərəqqi və inkişafı onlarca müfəssəl cədvəldən, araşdırmalardan qat-qat tutumlu əks etdirə bilər. Heydər Əliyev. Tarix salnaməsinin XX əsr üçün tələyüklü səhifələrinin iştirakçısı, yaradıcısı, aparıcısı. 30 ildən artıq Azərbaycanın məsuliyyətini öz çiyinlərində daşıyan, onu bir dövlət və millət kimi tarixin sınaqlarından çıxaran Vətəndaş, Şəxsiyyət, Lider. Tərəqqisi üçün çalışdığı, mədəniyyəti, keçmişi ilə fəxr etdiyi, nəsillərinin gələcəyi üçün düşündüyü, Vətəni Azərbaycan təleyi onun adı insan təleyi ilə əbədi olaraq bağlandı”.

Məqalənin müəllifi ilə razılaşaq: Heydər Əliyevin Azərbaycan üçün varlığı “talenin Tanrı payıdır” [5, s.6-7].

Franklin Ruzvelt, Uinston Çörçill, Şarl de Qoll kimi Heydər Əliyev də hələ sağlığında canlı əfsanəyə çevrilmişdir. Tarixin hər bir dönəmində ağır, məşəqqətli günlər yaşayan Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini gələcək nəsillərə yetirmək kimi tələyüklü missiya məhz Ulu öndər Heydər Əliyevin qismətinə düşdü. Milli-mənəvi dəyərlərimizin böyük hamisi olan Heydər Əliyev müasir dünyada qloballaşma proseslərinin nəticəsi kimi meydana çıxan sivilizasiyalararası toqquşma və ziddiyyətlərin xalqın milli kimliyinin və özünəməxsusluğunun qorunmasını aktual məsələyə çevirdiyini hər zaman vurğulayırdı. Dahi şəxsiyyət Azərbaycanın min illərin sınağından çıxmış tarixinə, mədəniyyətinə, adət-ənənələrinə həddən artıq bağlı olmaqla yanaşı, onların olduğu kimi xalqa qaytarılması üçün əlindən gələni əsirgəməirdi. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev, bu mənada, həm də xalqın saf inanclarını, sağlam dəyərlərini bütün siyasi ideologiya və proseslərin fəvqində saxlayaraq qorumağı bacarmış lider kimi əbədiyaşarlıq zirvəsinə ucalmışdır.

Əlbəttə, böyük tarixi şəxsiyyətlərin ideya və fikirləri bir qayda olaraq konkret zaman və məkan çərçivəsinə sığmır. Bu mənada, Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik irsinin öyrənilməsi, Onun milli və ümumbəşəri ideyalarının geniş təbliğ olunaraq praktik həyatda tətbiqi və gələcək nəsillərə çatdırılması qarşıda duran vacib məsələlərdən biri sayılır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin adını daşıyan Fondun – Heydər Əliyev Fondunun yaranması da məhz bu zərurətdən irəli gəlmişdir.

Yarandığı gündən Ulu öndər Heydər Əliyevin mərhəmət, nəciblik və yüksək humanizmə əsaslanan ali ideyalarının ictimai şüurda möhkəmlənməsinə çalışan, millətin gələcəyi naminə strateji əhəmiyyətli layihələri uğurla həyata keçirən Heydər Əliyev Fondu qısa müddətdə milyonlarla insanın ümid, pənah yerinə çevrilmişdir.

Fondun əsas məqsədləri görkəmli siyasi xadim Heydər Əliyevin ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni tərəqqisi, sivil dünya birliyinə inteqrasiyası, xalqın maddi rifahının yaxşılaşması naminə müəyyən etdiyi, işləyib hazırladığı siyasətin öyrənilməsinə, təbliğinə və bu ideyaların həyata keçirilməsinə dəstək vermək; Azərbaycanın tərəqqisi və xalqımızın rifahı naminə Heydər Əliyevin zəngin irsindən bəhrələnərək bu işə xidmət edən genişmiqyaslı proqram və layihələrin reallaşmasına kömək etmək; elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman, ekoloji sahələrə aid proqram və layihələr hazırlayıb həyata keçirmək; respublikanın və xarici ölkələrin fondları, QHT-ləri, ictimai təşkilatları ilə əməkdaşlığı genişləndirmək, onlarla birgə layihələr həyata keçirməkdir.

2004-cü il mayın 10-dan fəaliyyətə başlayan Heydər Əliyev Fondu Ulu öndərin həyat və fəaliyyət fəlsəfəsinin, elmi-nəzəri irsinin, azərbaycançılıq ideologiyasının öyrənilməsi, təbliği, gələcək nəsillərə çatdırılması yolunda üzərinə götürdüyü şərəfli missiyanın uğurla həyata keçirilməsi üçün səylə və ardıcıl şəkildə çalışır. Fondada Ulu öndərin həyatını, zəngin fəaliyyətini əks etdirən elmi tədqiqatlar, arxiv materialları əsasında yaradılan ekspozisiya nümayiş olunur. Heydər Əliyev Fondu ölkəmizə səfərə gələn xarici qonaqların ən çox üz tutduğu, ziyarət etmək arzusunda olduğu məkana çevrilmişdir. Fondun muzeyində toplanıb nümayiş etdirilən eksponatlar Ulu öndərin zəngin ömür yolu, Vətənə, xalqımızın işıqlı gələcəyinə həsr edilmiş mənalı həyatı, zəngin siyasi fəaliyyəti barədə dolğun əyani təsəvvür yaradır.

Fondun ziyarətçiləri arasında müxtəlif ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, tanınmış siyasətçilər, elm, incəsənət, mədəniyyət, din xadimləri, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların rəhbərləri vardır. Onlar fondan aldıkları təəssürat barədə “Xatirə kitabı”na ürək sözlərini yazır, dünya şöhrətli siyasətçi, dövlət xadimi, fenomen şəxsiyyət haqqında öz fikir və düşüncələrini ifadə edirlər. Ölkəmizin yaradıcılıq təşkilatlarının, təhsil, elm, mədəniyyət, incəsənət müəssisələrinin nümayəndələri tez-tez fonda gəlir, sərgi və eksponatlara baxır, Ulu öndərin xatirəsinə ehtiramlarını ifadə edirlər. Ötən illərdə bu ekspozisiya ilə bir çox dövlət başçıları, görkəmli dövlət, din, mədəniyyət xadimləri, tanınmış siyasətçilər və bir çox sahələrin nümayəndələri tanış olmuşlar.

Heydər Əliyev Fondu respublikanın müxtəlif regionlarında, böyük şəhərlərdə, həmçinin, Azərbaycanın xarici ölkələrdəki səfirliklərində Heydər Əliyev muzeyləri və mərkəzlərinin yaradılmasına dəstək olur. Bu muzeylər müvafiq eksponatlar, sənədlər, fotosəkillər və digər əyani vəsaitlə təmin olunur. Onlar təkcə Heydər Əliyevin həyatı və fəaliyyəti barədə deyil, tariximizin böyük bir dövrü, Azərbaycanın müasir inkişafı haqqında dolğun və müfəssəl məlumat verir.

Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın çoxsaxəli fəaliyyəti milli-mənəvi və intellektual yüksəlişə xidmət edən idealların cəmiyyətdə daha da möhkəmlənməsinə yönəlmişdir. Azərbaycanın birinci xanımının istər milli mənəvi irsin qorunması və dünya miqyasında təbliği, istər elm və təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi, istərsə də səhiyyənin inkişafı, insanların fiziki-mənəvi sağlamlığının təminatı yönündə həyata keçirdiyi strateji layihələr onun fəal vətəndaşlıq mövqeyində dayanmasının, yüksək mənəvi məsuliyyətinin təzahürüdür.

Genişmiqyaslı xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, nəcib və tərəqqipərvər təşəbbüslərinə görə 2004-cü ildə YUNESKO-nun, 2006-cı ildə İSESKO-nun xoşməramlı səfiri adına layiq görülən, 2007-ci ildə isə "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatı, Dünya Səhiyyə Təşkilatının İhsan Doğramacı Ailə Sağlamlığı Fondunun mükafatı, "Əsrlərin xeyriyyəçiləri" Beynəlxalq Fondunun Yaqut Xaç Ordeni, Fransanın Ali Dövlət Ordeni ilə təltif olunan Mehriban xanım Əliyeva üzərinə götürdüyü şərəfli missiyanı inamla davam etdirir.

Fondun Ulu Öndər Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi siyasətin Azərbaycana qazandırdığı uğurların təbliği istiqamətində atdığı addımları geniş təhlil etməyə ehtiyac yoxdur. Bu səbəbdən görülən işlərin, həyata keçirilən layihələrin əsasında Azərbaycanın hərtərəfli inkişafına dəstək olmaq dayanır. Ümummillə lider fəaliyyətinin bütün dövrlərində xalqa, dövlətə xidməti əsas prinsip kimi öndə saxlamışdır.

2005-ci ildə Fondun birillik fəaliyyətini əks etdirən nəfis tərtibatlı kitab da nəşr edilmişdir. Burada fondun fəaliyyətə başladığı ilk bir il ərzində həyata keçirilən layihələrdən ətraflı bəhs olunmuşdur. Həmin il Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Ulu Öndərimizə həsr olunmuş təqvim nəşr olunmuşdur [10, s.120].

Nəfis tərtibatda hazırlanmış, üz qabığında Fondun binasının şəkli verilmiş təqvim Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın Yeni il təbriki ilə açılır.

Geniş formatda və yüksək poliqrafik səviyyədə çap olunmuş bu nadir təqvimdə türk dünyasının parlaq şəxsiyyəti Heydər Əliyevin ömrünün müxtəlif illərində çəkilmiş fotosəkilləri verilmişdir. Şübhəsiz, Heydər Əliyev Fondunun birillik fəaliyyətinə həsr edilən bu kitab qurumun öhdəsinə götürdüyü missiyaya sadıqlığını, Heydər Əliyev ideyalarına sədaqətini, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Vətən, xalq naminə apardığı məqsədyönlü siyasətə dəstək vermək istəyinin bir daha əməli təzahürü olmaqla yanaşı, həm də fondun cəmiyyətdə və ölkəmizdən xaricdə getdikcə artan nüfuzunun ifadəsidir. Son iki ildə görülmüş bütün bu işlər, qazanılmış uğurlar, cari ilin əvvəlindən fəallığın daha da artması, ilk növbədə, fondun

prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın xeyrixahlıq, humanizm, vətənsəvərlik hissələrinə, milli düşüncəyə söykənən fəaliyyətinin, dünyanın tanınmış bir çox ictimai və mədəniyyət xadimləri tərəfindən də yüksək dəyərləndirilən intellektinin, təşəbbüskarlığının, nüfuzunun, təşkilatçılıq, idarəetmə bacarığının bəhrəsidir.

Heydər Əliyev Fondunun nəşr etdirdiyi 2005-ci il təqvimində dahi şəxsiyyətin ayrı-ayrı tarixi günlər, bayramlar haqqında dəyərli sözləri, müdrik kəlamları, ibrətəməlik fikirləri verilmiş, nəfis tərtibatlı bu nəşr təmənnəsiz olaraq dövlət qurumlarına və ictimai təşkilatlara, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət obyektlərinə paylanmışdır.

2004-cü ildən fəaliyyətə başlamış Heydər Əliyev Fondu təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, idman, elm və texnologiya, ekologiya, sosial və digər sahələrdə müxtəlif layihələr həyata keçirərək yeni cəmiyyət quruculuğunda fəal iştirak edir, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına öz töhfəsini verir.

Fondun məqsədləri:

- görkəmli siyasi xadim Heydər Əliyevin ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni tərəqqisi, sivil dünya birliyinə inteqrasiyası, xalqın maddi rifahının yaxşılaşması naminə müəyyən etdiyi, işləyib hazırladığı siyasətin öyrənilməsinə, təbliğinə və bu ideyaların həyata keçirilməsinə dəstək vermək;

- Azərbaycanın tərəqqisi və xalqımızın rifahı naminə Ümummillə Lider Heydər Əliyevin zəngin irsindən bəhrələnərək bu işə xidmət edən genişmiqyaslı proqram və layihələrin reallaşmasına kömək etmək;

- elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman, ekoloji sahələrə aid proqram və layihələr hazırlayıb həyata keçirmək;

- Azərbaycan mədəniyyətinin geniş təbliği, sağlam mənəvi dəyərlərin qorunması ilə bağlı aparılan işlərə kömək etmək;

- Qarabağ həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq;

- elmi tədqiqatların aparılmasına yardım göstərmək;

- Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə aktual mövzulara dair konfrans və seminarlar təşkil etmək və s.

2004-cü ilin iyununda "Heydər Əliyev Fondunun loqosu" müsabiqəsi keçirilmişdir. Müsabiqəyə 2500-ə yaxın loqo təqdim edilmişdir. Seçilmiş iki loqonun müxtəlif cizgiləri birləşdirilərək Heydər Əliyev Fondunun loqosu qəbul edilmişdir Əliyev Faiq Began oğlu və "Deadline" şirkəti 2004-cü ilin sonunda qalib elan olunmuşdurlar [15, s.31].

Heydər Əliyev Fondunun loqosu səkkizguşəli ulduzun içərisində Heydər Əliyev inisiallarının "H.Ə" əmələ gətirdiyi səkkizguşəli ulduzdan ibarətdir. İnisialları əhatə edən səkkizguşəli ulduz Azərbaycan xalqının Heydər Əliyevin ideyaları ətrafında birləşməsinə göstərir.

Loqoda iki rəng qəbul edilmişdir: göy və qızılı. Göy rəng səmanı, demokratiyanı, düzlüyü, təmizliyi, günahsızlığı, dincliyi, etibarlılığı, səmi-

miliyi, əminliyi, milliliyi göstərir. Qızılı rəng işə günəş, sülh, inkişaf, işıqlı gələcək simvolidir. Hər iki rəng ümummilli lider Heydər Əliyevin istək və arzularını, ideyalarını əks etdirir.

İctimai həyatın hər bir sahəsində bu gün biz Heydər Əliyev Fondunu görürük. Fond məktəblər tikir, xəstələrə sağlamlıq bəxş edir, qaçqın və məcburi köçkünləri evlə təmin edir, uşaqlara himayədarlıq edir, Azərbaycan tarixi və mədəniyyətinin dünyada geniş təbliği ilə məşğul olur, Qarabağ həqiqətlərini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırır.

“Azneft” meydanının yaxınlığında – Niyazi küçəsində milli memarlıq üslubunda tikilmiş yeni, monumental bina fondun ixtiyarına verildi. Açılış mərasimində iştirak edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fondun fəxri qonaqlar kitabına ürək sözlərini yazdı: “Bu gün Azərbaycanın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin doğum günüdür. Bu bayram günündə onun adını daşıyan fondun təqdimat mərasimi keçirilib. Heydər Əliyev Fondu xalqımızın Ümummilli Lideri, müasir Azərbaycanın qurucusu, Heydər Əliyevin siyasi irsini öyrənəcək, təhlil, tədqiq və təbliğ edəcəkdir. Heydər Əliyev Fondu ictimai təşkilatlar və Azərbaycanın ictimai həyatında mühüm rol oynayacaqdır. Heydər Əliyevin ideyaları, fikirləri yaşayır. Heydər Əliyev siyasəti, fəlsəfəsi, ideologiyası yaşayır və bundan sonra da əbədi yaşayacaqdır. Heydər Əliyev əsəri olan müasir Azərbaycan onun yolu ilə irəliyə, yeni qələbələrə doğru inamla gedəcəkdir.”

Fondun yaradılması Azərbaycan xalqının Ümummilli Lider Heydər Əliyevin xatirəsinə ehtiramını ifadə etmək arzu və istəyindən irəli gəlirdi. Eyni zamanda məqsəd Azərbaycanın tərəqqisi və xalqımızın rifahı naminə Heydər Əliyevin zəngin irsindən bəhrələnmək bu işə xidmət edən genişmiqyaslı proqram və layihələrin reallaşmasına kömək etmək olmuşdur.

Bu baxımdan Fond haqqında Mehriban xanım Əliyevanın fikirləri çox qiymətlidir: “Bu gün mən böyük qürur hissi ilə demək istədim ki, fond həm ölkəmizin ictimai həyatının fəal iştirakçısıdır, həm də cəmiyyətimizdə böyük əks-sədaya və hörmətə malik olan bir təşkilatdır. Qısa zamanda belə yüksək nüfuz qazanmağın səbəbi fond tərəfindən hazırlanıb həyata keçirilən müxtəlif proqramlar və layihələr, görülən konkret işlər və əldə edilən nəticələrdir. Təhsil, səhiyyə, sosial problemlər, idman və gənclərin problemləri, mədəni irsin qorunması – bütün bu sahələrdə fond konkret layihələr həyata keçirmiş və uğurlu nəticələr əldə etmişdir. Yaradılan ilk gündən bəyan etmişik ki, Heydər Əliyev Fondu Azərbaycanın firavan gələcəyi naminə, Azərbaycan xalqının bu günü və xoşbəxt sabahı naminə fəaliyyət göstərir. Biz çalışırıq ki, cəmiyyətimizin ən aktual, ən vacib problemlərini, suallarını diqqət mərkəzində saxlayaq və bunların həlli yolunda əlimizdən gələni əsirgəməyək” [15, s.34].

Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun Xoşməramlı Səfiri, Millət vəkili, Respublikamızın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi ilə hazırlanan “Qarabağ həqiqətləri” seriyası ilə nəşr olunan kitablar əzəli Azərbaycan torpağı olan Qarabağ haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdırmaq məqsədi ilə həyata keçirilir.

“Qarabağ həqiqətləri” silsiləsi aşağıdakı beş seriyada həyata keçirilir:

- 1) “Qarabağın tarixi haqqında məlumat” verən nəşrlər;
- 2) “Qarabağ münaqişəsinin başlanması” haqqında nəşrlər;
- 3) “Xocalı soyqırımı” haqqında nəşrlər;
- 4) “Erməni terror təşkilatlarının Azərbaycana qarşı fəaliyyəti” haqqında nəşrlər;
- 5) “Azərbaycana qarşı erməni təcavüzünün nəticələri” haqqında nəşrlər.

Qarabağın tarixi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanması, onun nəticəsində ölkəmizə dəyən ziyan, xalqımızın yaddaşından heç vaxt silinməyəcək Xocalı faciəsi, ermənilərin dünyanın müxtəlif ölkələrində törətdiyi terror aktları haqqında faktları əks etdirən kitablar beynəlxalq ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulduğu üçün ingilis, fransız, alman, rus, macar, ərəb, çin və başqa dillərində nəşr olunur.

Qarabağ əvvəllərdə olduğu kimi X-XVII əsrlərdə də Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olmuş, Xilafətdən sonra yaranmış Sacilər, Salarilər, Eldəgizlər, Elxanilər (Hülakülər), Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular, Səfəvilər kimi türk hakimlərin idarə etdikləri dövlətlərin tərkibində olmuşdur. Qarabağ əhalisinin əsas, aparıcı hissəsini türk tayfaları təşkil etmişdir.

XVIII əsrin əvvəllərində Qarabağ Nadir şah Əfşarın nəhəng imperiyasının tərkibində olmuşdur. İmperiya dağıldıqdan sonra Azərbaycan ərazisində yaranmış 20 xanlıqdan biri də Kür və Araz çayları arasında böyük əraziyə malik Qarabağ xanlığı idi. Qarabağ xanlığının əsasını cavansirlər sülaləsinin sarıcalı oymağından olan Pənah Əli xan qoydu.

Hələ XVIII əsrdən Qafqazı öz təsiri altında salmaqla iqtisadi maraqlarını təmin etmək istəyən Rusiya XIX əsrin birinci yarısında buna nail oldu. 1805-ci ildə Qarabağ xanı ilə Rus imperatoru arasında “Kürəkçay” müqaviləsi imzalandı. 11 maddədən ibarət “Andlı öhdəlik” adlanan bu traktat ilə Qarabağ xanlığı Rusiya himayəsinə qəbul edildi. Bu traktatın şərtlərinə görə Qarabağ xanlığı Rus imperiyasının vassalı oldu (*Трактат между Карабахским ханом и Российской империей о переходе ханства под власть России от 14 мая 1805 года. Статья 6; Гарабаг: Кюрөкчайский договор-200, Баку, 2005; Насиєв Q.Ə. Kürəkçай müqaviləsi və Qarabağın sonrakı tarixi taleyi // Qarabağ dünən, bu gün və sabah. 2006, s. 142-147).*

«Kürəkçay»ın (1805-i il) ardınca Rusiya ilə İran arasında bağlanan Gültüstan (1813-cü il) və Türkmənçay (1828-ci il) müqaviləsindən sonra Rusiya dövləti qısa müddətdə (1828-1830-cu illərdə) İrandan 40 min və Türkiyədən 90 min erməni Qarabağa köçürdü və məskunlaşdırdı. Çar Rusiyası Qarabağda erməniləşdirmə prosesinə başladı.

XX əsrin əvvəllərində Qarabağda etnik təmizləmə siyasəti geniş vüsət aldı. Bu, 1905-1906-cı illərdə türk-müsəlmanların silahlı ermənilər tərəfindən kütləvi qırğını ilə nəticələndi. Ermənilər çarizmin hərtərəfli dəstəyi və yaratdığı əlverişli şərait nəticəsində Qarabağda möhkəmlənə bildilər [21, s.28].

Bu illərdən erməni millətçiləri öz tarixi torpağında yaşayan azərbaycanlıları planlı surətdə qovmağa, qırmağa və milli soyqırmağa başladılar. 1918-1920-ci illərdə erməni daşnakları Qarabağın qəzalarında kəndləri məhv edərək, minlərlə azərbaycanlıyı öz doğma yurdlarından qovdular.

1923-cü ildə ermənilər Rusiyada çarizmin süqutu və Sovet hökumətinin qurulması ilə meydana çıxan əlverişli şəraitdə inzibati ərazi məsələsini qaldırdılar və DQMV kimi nə tarixi, nə də sosial-iqtisadi əsası olmayan bir qurum yaratdılar.

1988-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq DQMV-də Ermənistanın Azərbaycana qarşı növbəti ərazi iddiası irəli sürüldü. Ermənistan adlandırılmış qədim oğuz-türk yurdu olan Qərbi Azərbaycandan 10 minlərlə soydaşımız öz tarixi-etnik ərazilərindən deportasiya edildi.

1988-ci ilin iyulunda DQMV-nin Azərbaycanın tərkibindən çıxması, 1989-cu ildə isə Ermənistanla birləşdirilməsinə dair qərar qəbul edildi. Silahlandırılmış erməni quldur dəstələri yerli azərbaycanlı əhalini Dağlıq Qarabağ ərazisindən – öz doğma yurd-yuvasından çıxardı.

1991-ci ildə erməni silahlı birləşmələri açıq hərbi əməliyyatlara başladı. 1991-ci il sentyabrın 2-də erməni separatçıları Yuxarı Qarabağda qeyri-qanuni bir qurum – oyuncaq “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın yarandığını elan etdi 1992-ci ildə erməni silahlı birləşmələri Yuxarı Qarabağda irimiqyaslı hərbi əməliyyatlara başladı. Erməni və rus hərbi birləşmələri 1992-ci il yanvarın 15-də Kərkicahan, fevralın 10-da Malibəyli, Quşçular kəndlərini, fevralın ortalarında Qaradağlı kəndini işğal etdilər. 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni hərbi birləşmələri Rusiya Federasiyasının Stepanakertdə (Xankəndində) yerləşən silahlı qüvvələrinin 366-cı alayının iştirakı ilə əhalisinin hamısı (7 min) azərbaycanlı olan Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdilər. Dinc mülki əhalini ermənilər dəhşətli soyqırma məruz qoydular.

1992-1993-cü illərdə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisi və digər 7 rayonu – Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan Ermənistanın hərbi qüvvələri tərəfindən işğal olundu.

Ermənistan hərbi qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 %-i işğal olundu, 20 min nəfərdən artıq insan qətlə yetirildi, 50 min nəfərədək adam yaralandı və şikəst oldu, 1 milyonadək azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçgünə çevrildi, 4581 nəfərdən çox adam əsir və itkin düşdü. Mühəribənin rəsmi imzalanmış atəşkəslə birinci mərhələsi başa çatmış oldu, ikinci mərhələ sülh danışıqları vasitəsilə davam etdirilir. Sülh danışıqları baş tutmazsa, torpaqlarımızı azad etmək üçün hərbi yol qaçılmazdır.

Milli-mənəvi dəyərlərin qorunub-saxlanması, təbliği və nəsilənənəsilə ötürülməsi sahəsində əvəzəlməz vasitə olan kitabların, disklərin və digər informasiya daşıyıcılarının hazırlanması və nəşri Heydər Əliyev Fondunun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. Yarandığı ilk gündən başlayaraq Heydər Əliyev Fondu istər mövzu, istərsə də forma baxımından müxtəlif nəşrlər hazırlamış, onların işıq üzü görməsini təmin etmişdir. Fondun təşəbbüsü ilə yazılmış və çap edilmiş nəşrləri mövzu etibarilə altı əsas qismə ayırmaq olar:

- Mədəni-tarixi irsimizin qorunması və təbliği məqsədilə hazırlanmış nəşrlər;
- Qarabağ həqiqətləri haqqında nəşrlər;
- Görkəmli tarixi şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş nəşrlər;
- Milli vətənpərvərlik ruhunun təbliği və Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması məqsədilə hazırlanmış nəşrlər;
- Azərbaycan dilində çap olunmuş xarici nəşrlər;
- Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini əks etdirən nəşrlər
- Hesabat xarakterli nəşrlər.

2007-ci ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən nəşr edilmiş “Mühəribə və tarixi mədəniyyət abidələrimiz” kitabında işğal altında qalan Azərbaycan ərazisindəki 400-dən çox tarixi-mədəniyyət abidəsi, ziyarətgahlar, məscid və məbədlər haqqında maraqlı, zəngin məlumatlar verilməsi erməni işğalçılarının viran qoyduqları abidələrin inanc yerlərinin müəyyənləşdirilməsi və mədəniyyətə, mənəviyyata qarşı soyqırım faktlarının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması xüsusi olaraq vurğulanır. Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya yayılması, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması, mədəniyyətimizin tərəqqisi kitabda əhatəli təhlil olunur.

2008-ci ilin oktyabrında Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan, rus və ingilis dillərində “Şuşa qrafika” adlı nəşr etdirdiyi kitab işğal altında olan qədim Şuşa şəhərinin tarixi bərədə məlumatla başlayır. Kitabda Şuşa şəhərində mövcud olmuş məscidlər, məhəllələr, meydanlar, bulaqlar, qalereyalar, memarlıq abidələri və Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin evlərinin

qrafika üsulu ilə çəkilmiş şəkilləri toplanıb. Kitabın müəlifi və tərtibçisi E.Avalovdur.

2007-ci ildə Heydər Əliyev Fondu “Qarabağ haqqında həqiqətlər” seriyasından “Azərbaycana qarşı müharibə: mədəni irsin hədəfə alınması” (“*War Against Azerbaijan: Targeting Cultural Heritage*”) kitabını nəşr etdirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin və Heydər Əliyev Fondunun birgə hazırladığı kitab işğalçı Ermənistanın Azərbaycan mədəniyyətinə, maddi-mənəvi irsimizə qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirdiyi vandalizm siyasətindən və onun acı nəticələrindən bəhs edir. İngilis dilində olan kitab yüksək poliqrafik səviyyədə nəşr olunmuşdur. Kitab “Qafqaz albanlarının dini memarlıq irsi” və Azərbaycanın işğal altındakı bütün rayonlarında mədəni irsimizin məruz qaldığı erməni vəhşiliklərindən bəhs edən yazılı və illüstrativ materiallardan ibarətdir.

Kitabın giriş hissəsində Azərbaycan tarixi haqqında qısa məlumat verilir. Burada uzun illər ərzində ölkəmizdə arxeoloji qazıntılar nəticəsində əldə olunmuş maddi-mədəniyyət nümunələri xatırladılır, yer üzündə qədim insan məskənlərindən biri olan Azərbaycan ərazisində meydana gəlmiş erkən sivilizasiyadan, əcdadlarımızın yaratdığı rəngarəng memarlıq abidələrindən söhbət açılır. Azərbaycanda qədim dövlətçilik ənənələri barədə məlumat verilir, ötən nəsillərin hər birinin mədəni irsimizdə öz payı olduğu vurğulanır. Azərbaycan ərazisində müxtəlif dinlərin – bütperəstlik, zərdüştilik və xristianlığın yaranması tarixindən danışılır, bunların hər birinin mədəni-mənəvi irs xəzinəsinə töhfə verdiyi bildirilir. Kitabda ərəb istilasından sonra Qafqaz Albaniyası əhalisinin əsasən İslamı qəbul etməsi, bəzi dağlıq bölgələrdə isə xristianlığın qalması vurğulanır. Sonrakı dövrlərdə yaranmış Salariilər, Şəddadilər, Atabəylər, Hülakülər (Elxanilər), Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular və Səfəvilər kimi tarixi Azərbaycan dövlətlərindən bəhs olunur.

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın şimal ərazilərinin Rusiya tərəfindən işğalından sonra çarizmin mürtəce demoqrafik siyasəti nəticəsində bu yerlərə İran və Türkiyədən on minlərlə erməninin köçürülməsi, əslində, gələcək dramatik-faciəvi hadisələrin əsasını qoymuşdur. Rusiyada bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsindən sonra Azərbaycanın tarixi torpaqları hesabına Ermənistan Respublikası yaradılmışdır. Bundan daha da şimikən erməni-daşnak millətçiləri Azərbaycana qarşı ərazi iddialarını davam etdirmiş, keçmiş SSRİ rəhbərliyi isə bu işdə faktiki olaraq onlara himayədarlıq etmişdir.

“Qafqaz albanlarının dini memarlıq irsi” adlanan bölmədə Qafqaz Albaniyası dövrünə aid abidələrdən geniş bəhs olunur. Bu da təsadüfi deyildir. Çünki tarixi faktları saxtalaşdırmağa adət etmiş ermənilər indi də Qafqaz Albaniyası dövlətinin erməni etnosu tərəfindən yaradılması və

deməli, həmin dövrə aid xristian abidələrinin də ermənilərə mənsub olması kimi sərsəm təbliğatla məşğuldurlar. Azərbaycan tarixçilərinin bu məsələ ilə bağlı bəyanatında deyilir: “Qarabağın yüz ildən çox müddət ərzində arxeoloji tədqiqi prosesində nə dağlıq, nə də düzən Qarabağda heç bir erməni yaşayış yeri, nekropolu, qalası və s. aşkar olunmamışdır. Azərbaycan arxeoloqlarının on illər boyunca apardıqları arxeoloji qazıntılar nəticəsində Qarabağ ərazisində paleolit dövrünə aid Azıx, Tağlar, Zar mağara düşərgələri, eneolit dövrünə aid Çalağantəpə, Leylatəpə və s. abidələr, ilk tunc dövrünə aid Xankəndi, Üçoğlan, Göytəpə, Qarahacılı abidələri, orta tunc və son tunc dövrlərinə aid Üzərliktəpə, Xocalı, Dovşanlı, Axmaxı, Sırxavənd, Sarıçoban, Qarabulaq abidələri, habelə antik dövrə və ilk orta əsrlərə aid Covurqala və digər çoxsaylı abidələr aşkar edilmişdir. Dünya elmi ictimaiyyəti, o cümlədən erməni alimlərinin özləri də bütün bu tarixi abidələrin Azərbaycanın qədim sakinlərinə məxsus olduğunu birmənalı şəkildə qəbul etmişlər” [15, s.22].

Kitabda qeyd olunur ki, Qafqaz Albaniyası cənubda Araz çayından tutmuş, şimalda Dərbəndə kimi olan ərazini əhatə edirdi. Albaniyada xristianlığın IV əsrdə dövlət dini elan edilməsinə baxmayaraq, onun təbliği hələ I əsrdə başlamışdı. İndiki Şəki rayonunun Kiş kəndindəki kilsə Alban kilsələrinin anası hesab olunurdu. Bu, təkcə Albaniya ərazisində deyil, eyni zamanda, Cənubi Qafqazda ilk kilsə idi. Sonralar Albaniyanın birinci paytaxtı olan Qəbələdə, indiki Oğuz, Qax, Zaqatala, Balakən rayonları ərazisində və başqa yerlərdə kilsələr tikilmişdi.

Kitabda Şimali Azərbaycan xanlıqları Rusiyaya birləşdirildikdən sonra erməni Qriqorian kilsəsinin Alban kilsəsinə qarşı məkrli siyasətindən və nəhayət, Peterburq Sinodu vasitəsilə onun fəaliyyətinə son qoyulmasından geniş bəhs olunur. Eyni zamanda vurğulanır ki, Qriqorian kilsəsinin bu siyasəti həm də xristian albanların və onların abidələrinin erməniləşdirilməsi siyasəti ilə müşayiət olunurdu. Lakin albanların çoxu buna qarşı çıxmış və İslamı qəbul etmişdilər. Bu fakt XIX əsrə aid statistik məlumatlarla da sübut olunur. Həmin faktlar Rusiya imperiyasının nümayəndələri tərəfindən toplanmış və çap etdirilmişdir. Özü də albanların İslamı qəbul etməsi elə bir dövrdə baş verirdi ki, o vaxt Rusiyada müsəlmanların vəziyyəti xristianlara nisbətən çox əlverişsiz idi. Bununla belə, albanlar erməniləşməyə yox, müsəlmanlığı qəbul edib alban olaraq qalmağa üstünlük verirdilər. Eyni zamanda, erməni kilsəsinin bütün təzyiqlərinə baxmayaraq, Azərbaycanın indiki Qəbələ və Oğuz rayonlarında yaşayan udilərin o vaxtkı nəsilləri erməniləşmədilər, öz dillərini və adət-ənənələrini saxladılar.

Kitabda işğal olunmuş rayonlar üzrə tarixi abidələrin, mədəniyyət ocaqlarının siyahısı, eyni zamanda xəritələr də verilmişdir. Bu siyahılara Şuşa rayonundan 279, Kəlbəcər rayonundan 255, Laçın rayonundan 345,

Qubadlı rayonundan 209, Zəngilan rayonundan 171, Cəbrayıl rayonundan 169, Füzuli rayonundan 148, Xocavənd rayonundan 76, Xocalı rayonundan 62, Ağdam rayonundan 126, Tərtər rayonundan 18 obyekt daxil edilmişdir.

Kitabda işğal altındakı bölgələrimizdə və Ermənistan ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrimizin əvvəlki və indiki vəziyyəti haqqında materiallar yer almışdır. Kitabda xüsusi olaraq vurğulanır ki, ermənilərin bu gün də davam edən dağıdıcılıq siyasəti Azərbaycan mədəniyyətinə zərbə vurmaq məqsədi daşıyır. Qarabağın işğal altındakı şəhər və qəsəbələrində, o cümlədən Şuşada abidələrin dağıdılması, onların memarlıq əlamətlərinin dəyişdirilməsi, "arxeoloji qazıntılar" pərdəsi altında "erməniləşdirilməsi" bu ərazilərin və abidələrin Azərbaycana məxsusluğuna dair bütün əlamətlərin məhvəyə yönəlmiş uzunmüddətli hədəfləridir.

1994-cü ildə imzalanmış atəşkəs sazişindən keçən müddətdə baş verənlərin təhlili göstərir ki, bu müddət ərzində ermənilərin dağıtdığı abidələrin sayı hərbi əməliyyatların gətirdiyi illərdə dağıdılmış abidələrin sayından çoxdur. Nadir kolleksiyası olan Kəlbəcər tarix-diyarşünaslıq muzeyi, Şuşa, Laçın, Ağdam muzeyləri və başqaları dağıdılmış, onların eksponatları dünyanın müxtəlif ölkələrində satışa çıxarılmışdır. Məsələn, Natəvanın, Üzeyir Hacıbəyovun, Bülbülün güllələnmiş tunc heykəlləri Şuşadan aparılaraq, sonradan Gürcüstanda satışa çıxarılmış və Azərbaycan hökuməti bunları 500 min dollara alıb Bakıya gətirmişdir. Londondakı Sotbi hərracında Laçın tarix-diyarşünaslıq muzeyinə məxsus eksponat 80 min dollara satılmışdır.

Kitabda qeyd olunur ki, ermənilərin işğal olunmuş ərazilərdə həyata keçirdikləri vəhşiliklərindən biri də tarixi abidələrdə və ayrı-ayrı tikililərdə Azərbaycan-müsəlman elementlərini erməni xaçı və yazıları ilə əvəz etmələridir. Eyni zamanda kitabda işğal olunmuş rayonların tarix-mədəniyyət abidələrinin bir çoxunun əvvəlki görünüşünü və indiki dağılmış vəziyyətini əks etdirən fotosəkillər geniş yer tutur. Burada hər bir rayonun abidələri olan ərazilərin kosmosdan çəkilmiş şəkilləri verilmişdir.

Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan abidələri, o cümlədən Urud kəndindəki məşhur kitabələr, İrəvanda Sərdar sarayı, Göy məscid, Şah İsmayıl məscidi və s., azərbaycanlıların tarixi-etnik torpaqlarından deportasiyası barədə geniş məlumat da öz əksini tapmışdır.

İlk növbədə beynəlxalq ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuş bu kitabın ölkəmizin işğal olunmuş torpaqlarında, eləcə də indiki Ermənistan ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrini məhv etməklə bu yerlərin azərbaycanlıların tarixi-etnik torpaqları olmasını təsdiqləyən izləri itirmək məqsədi daşıyan erməni millətçi-daşnak siyasətinin mahiyyətini ifşa etmək baxımından müstəsna əhəmiyyəti vardır. Bu qiymətli nəşr erməni vandalizmi nəticəsində məhv olunan mədəni sərvətlərimiz haqqında dünya ictimaiyyətinə dolğun

məlumat çatdırmaqla yanaşı, gələcək nəsillərin də həmin həqiqətləri bilməsi üçün çox qiymətli sənədli mənbədir.

2008-ci ildə Londonda ingilis dilində Qarabağ həqiqətlərindən bəhs edən kitab nəşr olunmuşdur. Kitab Xarici İşlər Nazirliyi və Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə işıq üzü görmüşdür.

Bu münasibətlə 11 fevral 2008-ci ildə səfirlikdə təşkil edilmiş tədbirdə Londonda akkreditə olunmuş səfirliklərin, Britaniya beynəlxalq tədqiqat mərkəzlərinin, yerli türk və Azərbaycan icmalarının, Britaniyanın müxtəlif universitetlərində təhsil alan azərbaycanlı və əcnəbi tələbələrin nümayəndələri, Azərbaycanla və bütövlükdə regionla maraqlanan müstəqil tədqiqatçılar iştirak etmişlər.

Tədbirdə çıxış edənlər "Qarabağ haqqında həqiqətlər seriyasından" növbəti kitabın Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırılması baxımından növbəti mühüm addım olduğunu qeyd etmiş, milli, tarixi və mədəni irsimizin təbliğ olunmasında baxımından qiymətli tədqiqat işi olduğunu söyləmişlər. Bildirilmişdir ki, kitabda Dağlıq Qarabağın əzəli Azərbaycan torpağı olması haqqında xüsusilə xarici iştirakçılar üçün əsaslı dəlillər gətirilir, Alban memarlıq abidələrinin sonradan erməniləşdirilməsi haqqında tarixi mənbələrə istinad edərək onların keçmişi və indiki vəziyyəti haqqında ətraflı məlumat verilir.

Təqdimat mərasimində vurğulanmışdır ki, kitab Qarabağ problemi ilə bağlı xarici tədqiqatçı və alimlərin istinad edəcəyi qiymətli mənbə rolunu oynayacaqdır.

Tədbirin sonunda qədim dövr alban tarixinə aid milli, mədəni və tarixi abidələr haqqında sənədli film nümayiş etdirilmişdir.

Həmin il fevralın 13-də Azərbaycanın YUNESKO yanındakı daimi nümayəndəliyinin təşkilatçılığı ilə Paris şəhərində ölkəmizin Xarici İşlər Nazirliyi və Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ingilis dilində nəşr olunmuş "Azərbaycana qarşı müharibə: mədəni irsin hədəfə alınması" kitabının təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

Tədbirdə YUNESKO-nun İcra Şurasının sədri, katibliyin nümayəndələri, Çin, Argentina, Türkiyə, Rumıniya, Filippin, Əlcəzair, Seneqal, Liviya və Qazaxıstanın qurum yanındakı daimi nümayəndəliklərinin rəhbərləri və əməkdaşları, Fransadakı səfirliyimizin əməkdaşları, bu ölkədəki diasporumuzun təmsilçiləri və tələbələrimiz iştirak etmişlər.

Daimi nümayəndəliyin rəhbəri Eleonora Hüseynova iştirakçıları salamlamış, Azərbaycanın düçar olduğu problemdən dünya ictimaiyyətinin xəbərdar olduğunu, ərazilərimizin 20 faizinin Ermənistan tərəfindən işğal edildiyini, bir milyondan artıq azərbaycanlının silah gücünə öz doğma yurd-yuvalarından zorla çıxarıldığını, öz vətənlərində qaçqın və məcburi köçkünü çevrildiyini, beynəlxalq təşkilatların Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qara-

bağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etməyə çalışdığını, amma bu günə qədər münaqişənin öz həllini tapmadığını diqqətə çatdırmışdır.

Kitabın tərtibçisi Xarici İşlər Nazirliyi xarici siyasətin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsinin birinci katibi Kəmalə İmranlı disko köçürülmüş slaydlarla kitabın əsas məziyyətləri – islamdan əvvəl Azərbaycan ərazilərində alban abidələrinin meydana gəlməsi, saxtakarlığa və iftiraya adət etmiş ermənilərin həmin abidələri özünü küləşdirməyə səy etmələri, ölkəmizin tarixi və mədəni abidələrlə zənginliyi, paleolit dövrünə məxsus abidələrin mövcudluğu, Türkmənçay müqaviləsindən sonra Türkiyə və İrandan 100 minlərlə erməninin köçürülərək Dağlıq Qarabağda və digər rayonlarda yerləşdirildiyi, işğal altında olan Dağlıq Qarabağ və ona bitişik 7 rayonun ərazilərindəki Azərbaycan abidələrinin erməni qəsbkarları tərəfindən vəhşicəsinə darmadağın edildiyi, Şuşada Xurşud banu Natəvanın, Molla Pənah Vaqifin, Üzeyir Hacıbəyovun, Bülbülün abidə və ev muzeylərinin, yüzlərlə mədəni abidələrin, mədəniyyət evlərinin, məktəb və uşaq bağçalarının yerlə-yeksan olunduğu barədə tarixi faktlara istinadla iştirakçılara ətraflı məlumat vermişdir.

Kəmalə İmranlının ssenarisi əsasında lentə alınmış sənədli film nümayiş etdirilmişdir. Filmdəki Azərbaycan təbiəti, aparılmış arxeoloji qazıntılar, işğal olunmuş ərazilərimizdəki mədəni və tarixi abidələrimizin münaqişəyə qədər və ondan sonrakı vəziyyəti, ölkəmizlə bağlı bir çox tarixi faktlar, Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan abidələrinin məhv edilməsi və digər məsələlər “Dənizdən-dənizə Ermənistan imperiyası” yaratmaq siyasəti yeridən ermənilərin əsas niyyətləri barədə iştirakçılarda geniş təsəvvür yaratmışdır.

Sonda iştirakçılara “Azərbaycana qarşı müharibə: mədəni irsin hədəfə alınması” kitabı və Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ingilis və fransız dillərində çap olunmuş “Qarabağ həqiqətləri” kitabçası paylanmışdır.

Kitabın müəllifi AzərTAc-ın müxbirinə verdiyi müsahibəsində bildirmişdir ki, ermənilərin işğal etdiyi ərazilərdə Azərbaycan abidələrini məhv etməsinə həsr olunmuş bu kitabın nəşri və onun Avropa ölkələrində, o cümlədən erməni lobbisinin daha fəal olduğu Fransada təqdimat mərasiminin keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məhz belə tədbirin burada təşkili Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərdə və Ermənistandakı mədəni sərəvətlərimizin bugünkü vəziyyəti barədə Fransa ictimaiyyətini məlumatlandırmaq baxımından zəruridir və uğurlu addım kimi qiymətləndirilməlidir.

19 fevral 2010-cu ildə Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan tarixinin qanlı səhifəsi – Xocalı soyqırımının ildönümü ərəfəsində “Qarabağ həqiqətləri” toplusunu yapon dilində nəşr etdirmişdir. Silsilə toplusu “Qarabağın tarixi haqqında qısa məlumat”, “Qarabağ münaqişəsinin başlanması”, “Xocalı soyqırımı”, “Erməni terror təşkilatlarının Azərbaycana qarşı fəaliyyəti”,

“Azərbaycana qarşı erməni təcavüzünün nəticələri” adlı kitabları əhatə edir. Kitablarda Qarabağın tarixi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanması, onun nəticələri, xalqımızın yaddaşından heç vaxt silinməyəcək Xocalı faciəsi, ermənilərin dünyanın müxtəlif ölkələrində törətdiyi terror aktlarından bəhs olunur.

9 oktyabr 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Rumıniyadakı səfirliyinin təşəbbüsü və Heydər Əliyev Fondunun Rumıniya nümayəndəliyinin dəstəyi ilə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü, eləcə də onun köklərindən bəhs edən, kanadalı Skot Teylorun müəllifi olduğu “Barışmaz fərqliliklər: Türkiyə, Ermənistan, Azərbaycan” və Quram Marxulia və Şəbnəm Hacıyevanın birgə müəllifi olduqları “Əzabkeş Ermənistan: mif və gerçəkliklər” kitablarının rumın dilinə tərcüməsinin təqdimatı keçirilmişdir. Təqdimat mərasimində Rumıniyada səfərdə olan xarici işlər nazirinin müavini Araz Əzimov, xarici ölkələrin Buxarestdə akkreditə olunmuş diplomatik korpusunun nümayəndələri, yerli Azərbaycansevərlər, türk-tatar icmasının, aparıcı QHT-lərin, elmi-tədqiqat mərkəzləri və Yazıçılar İttifaqının nümayəndələri, yerli və xarici KİV-lərin təmsilçiləri, eləcə də bu ölkədə təhsil alan və çalışan azərbaycanlılar iştirak etmişlər. Azərbaycanın Rumıniyadakı səfiri Eldar Həsənov bu gün Ermənistanın ölkəmizə qarşı davam etdirdiyi işğalçılıq siyasətinin köklərinin, onun ağır nəticələrinin dünya ictimaiyyətinə dolğun və dürüst şəkildə çatdırılmasında bu əsərlərin əhəmiyyətindən danışıbmışdır. Səfir qeyd etmişdir ki, bu istiqamətdə Ermənistan rəhbərlərinin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Onlar xalqın bütün təbəqələrini sülhə hazırlamaladırlar. Təəssüf ki, Ermənistan hakimiyyəti öz ölkəsində illərdir münaqişənin təsirlərindən yorulan və ədalətin bərpasını arzulayan sağlam düşüncəli nəslin yetişməsinə qarşı radikal siyasət yürütməkdədir. Bu da öz növbəsində münaqişənin sülh yolu ilə ədalətli həllinə, eləcə də qonşu ölkələrlə münasibətlərin normallaşdırılmasına, bütövlükdə bölgəyə sülh və əmin-amanlığın qayıtmasına böyük maneə törədir. Səfir E.Həsənov qeyd etmişdir ki, bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan dövlətinin münaqişənin sülh yolu ilə ədalətli həllində qətiyyətli siyasət yürütdüyünü və gec-tez ölkəmizin əzəli və əbədi torpaqlarının işğaldan azad olunaçağına, məcburi köçkünlərin öz doğma yurd-yuvalarına qayıdacağına əminliyini bildirmişdir.

“Barışmaz fərqliliklər: Türkiyə, Ermənistan, Azərbaycan” kitabının müəllifi, Kanadanın “Esprit de Korps” jurnalının redaktoru və təsisçisi Skot Teylor dünyanın qaynar münaqişə bölgələrinə reallaşdırdığı səfərlər zamanı müşahidələrindən bəhs etmiş, Ermənistanın Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı 7 rayonun işğalı zamanı həyata keçirdiyi qanlı qırğınlar və etnik təmizləmənin nəticələri ilə bağlı geniş məlumat vermişdir. O, araşdırmalar üçün Dağlıq Qarabağa etdiyi səfər zamanı, xüsusən Xankəndi və

Şuşada bütün tikililəri və mədəni abidələri dağıdılmış vəziyyətdə gördüyünü, bölgədə məskunlaşmış milliyətçi ermənilərdə müsahibə zamanı azərbaycanlılara və türklərə qarşı kin və düşmənçilik hissələrinin şahidi olduğunu, sadə və ziyalı insanlara qarşı zorla və məqsədli şəkildə aşılmağa çalışılan bu düşüncə tərzinin münafiqşinin həllində müstəsna rol oynayan xalqlar arasında dialoqa zərbə vurduğunu bildirmişdir.

Skot Teylor işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından erməni silahlı qüvvələrinin qeyd-şərtsiz çıxarılmasına dair BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsinin hələ də icra olunmamasını beynəlxalq hüquq müstəvisində böyük ədalətsizlik kimi qiymətləndirmişdir. O, Osmanlı dövründə, 1915-ci ildə baş vermiş hadisələrə də toxunaraq Türkiyənin arxivlərindən, eyni zamanda, həmin dövrdə Osmanlı dövlətində akkreditə olunmuş İngiltərə, Fransa baş konsullarının memuarlarından sitat gətirmiş və həmin sənədlərdə qondarma "erməni soyqırımı" iddiaları ilə bağlı heç bir tutarlı fakt və dəlillərə rast gəlmədiyini vurğulamışdır.

Qondarma "erməni soyqırımı" məsələsinin xarici ölkələrin parlamentlərində müzakirəyə çıxarılmasının tamamilə yanlış addım olduğunu vurğulayan Skot Teylor bu gün dünyadakı, o cümlədən Kanadadakı erməni diasporunun Türkiyə və Azərbaycan əleyhinə fəaliyyətinin fəal şəkildə davam etdirdiyini, öz çirkin ideologiyasını gerçəkləşdirmək üçün Ermənistan hakimiyyətini daim öz təsir dairələrində saxladığını bildirmişdir.

Sonda çıxış edən Heydər Əliyev Fondunun Rumıniyadakı nümayəndəliyinin rəhbəri İqbal Hacıyev etnik təmizləmə ilə müşayiət olunan Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti və onun ölkəmiz üzərində ağır nəticələrini geniş şəkildə işıqlandırdığına, eləcə də hadisələrə obyektiv, vicdanlı və dürüst yanaşdığına görə kanadalı müəllif Skot Teylorə öz təşəkkürünü bildirmişdir. O, dünyada Dağlıq Qarabağ həqiqətlərinin təbliği ilə bağlı təşəbbüslərin dəstəklənməsində Heydər Əliyev Fondunun davamlı nəcib fəaliyyətindən ətraflı bəhs etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Heydər. *Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar. Dekabr, 1994 - iyun, 1995. K.3 / H.Ə.Əliyev; Buraxılışa məsul: R.Mehdiyev, H.Orucov. – Bakı: Azərnaşr, 1997, 488 s.*
2. *Heydər Əliyev irsi. Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyası: Yeni Azərbaycan Partiyası. – Bakı, 2007, 862 s.*
3. *Heydər Əliyev dünyanın gözü ilə. – Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı, 2003, 148 s.*
4. *Əliyev İlham. İnkişaf - məqsədimizdir. Avqust 2005 - sentyabr 2005. K.12 / Burax. məs. akad. R.Mehdiyev. – Bakı: Azərnaşr, 2013, 400 s.*
5. *Abdullayeva S. Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğini uğurla davam etdirir // 525-ci qəzet, 2014, 15 fevral, s.14.*

6. *Dünyanı heyran qoyan insan / İdeya müəl. və burax. məs. akad. R.Mehdiyev. – Bakı: Azərnaşr, 2004, 376 s.*
7. *Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri Misir Mərdanovun Azərbaycan müəllimlərinin XIII Qurultayına hesabat məruzəsi. – Bakı, 22 sentyabr 2008-ci il. – Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı, 2008, 340 s.*
8. *Məhərrəmov A. Beynəlxalq kitab sərgisinin açılışı // "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 2009, 12 sentyabr*
9. *Müstəqil Azərbaycan – 20 il. – Bakı, 2011, 640 s.*
10. *Xələfov A. Heydər Əliyev əsərlərinin nəşri və təbliği // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri və təcürbi jurnal. – Bakı: BDU, 2002, №2, s.5-16.*
11. *YUNESCO-Azərbaycan: Gələcəyə körpü / Tərt. ed.: Rasim Süleymanov, Azad Axundov. – Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı, 2005, 160 s.*
12. *Əliyev Ə. Strasburqda Nizami Gəncəviyə həsr olunan beynəlxalq konfrans keçirilmişdir (Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə keçirilən konfrans haqqında) // "Azərbaycan" qəzeti, 2014, 16 fevral, s.7.*
13. *Heydər Əliyev Fondu / Ön söz Mehriban Əliyeva. – Bakı, 2005, 103 s; 2009, 205 s.*
14. *Müharibə və tarixi mədəniyyət abidələrimiz / Heydər Əliyev Fondu: Azərbaycan MEA İnsan Hüquqları İnstitutu. – Bakı: 2006, 63 s.*
15. *Heydər Əliyev Fondu (Xatirə kitabından səhifələr). – Bakı, 2006, 67 s.; 2009, 99 s.*
16. *Fəxri xiyaban: Soraq kitabı / Heydər Əliyev Fondu. – Bakı, 2007, 208 s.*
17. *Azərbaycan Xalqları. Qarabağ qrupu / Heydər Əliyev Fondu. – Bakı: Elm, 2010, 272 s.*
18. *Heydər Əliyev Fondu. Miniatur Kitab Muzeyi. – Bakı, 2012, 295 s.*
19. *Bakı-Tiblisi-Ceyhan boru kəməri: Qərbə açılan neft pəncərəsi / Heydər Əliyev Fondu. – Bakı, 2006, 174 s.*
20. *Muğam ensiklopediyası / Heydər Əliyev Fondu. – Bakı, 2008, 215 s.*
21. *Nəvvab M.M. 1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman davası. Bakı, 1993.*
22. *Ordubadi M.S. Qanlı illər. – Bakı, 1991.*

Rasim Suleymanov

International Importance of Publications of the Heydar Aliyev Foundation about Garabagh Reality

Summary

Starting its activity since 2004, the Heydar Aliyev Foundation has been actively participating in building a new society and contributing to the social and economic development of the country, by implementing various projects in spheres such as education, public health, culture, sports, science and technology, environment, and social and other spheres. First Lady of the Republic of Azerbaijan Mehriban Aliyeva is the President of the Heydar Aliyev Foundation.

Keywords: cultural heritage, genocide, Khojali tragedy, Heydar Aliyev Foundation, international-legal acts, world community, Azerbaijani truths.

Расим Сулейманов

**Международное значение изданий Фонда Гейдара Алиева
о Карабахской действительности**

Резюме

Фонд Гейдара Алиева, функционирующий с 2004 года, принимает активное участие в строительстве нового общества, вносит вклад в социально-экономическое развитие страны благодаря реализации различных проектов в области образования, здравоохранения, культуры, спорта, науки и технологии, экологии, социальной и других сферах. Президентом Фонда Гейдара Алиева является первая леди Азербайджанской Республики Мехрибан Алиева.

Ключевые слово: культурное наследие, геноцид, Ходжалинская трагедия, Фонд Гейдара Алиева, фундаментальные издания, международное сообщество, Азербайджанское действительность.

Rəyçilər: dos. K.İ.Aslan, dos. Ə.Q.Bayramov